

УДК: 37. 034: 17.023 .33

І.Д. Бех, м. Київ

ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ У ВИМІРІ ДУХОВНОСТІ

У статті розкривається категорія життя у площині духовного розвитку особистості. У цьому контексті аналізуються структурні складові вчинкового життя як системи та пропонуються тактичні орієнтири їх функціонування.

Ключові слова: *життя на індивідуальному рівні, життя як ставлення до особистості, життя як моральне явище, життя як вчинкова система, достойне життя як цінність.*

Постулюючи, що людина є найвищою цінністю, неможливо абстрагуватися від цінності її життя. У ньому вона відбувається реалізується як особистість з притаманними їй інтелектуальними і морально-духовними надбаннями. Тож підготовка зростаючої особистості до повноцінного життя є неодмінною вимогою, що ставить суспільство перед сучасною освітою.

Нині доводиться констатувати, що психолого-педагогічна наука оперує категорією “життя” лише на рівні поверхового погляду, а не на рівні відповідної концепції.

Більш теоретично і практично вживаною є категорія “життєдіяльність”. При цьому логічний наголос робиться на діяльності. Тому й життя трактують як сукупність навчально-пізнавальної, трудової, фізкультурно-спортивної, ігрової, художньої, комунікативної діяльностей. Однак життя недоцільно зводити лише до зовнішніх діяльностей; його змістовно-сміслового структура самотня і має власний ціннісний вимір.

Така пізнавальна ситуація відбивається певною мірою на якості навчально-виховного процесу, який і покликаний забезпечити готовність молоді до суспільно й індивідуально значущого життя.

Життя в енергетиці переживань

На основі емпіричного осягнення життя як процесу, який має певні особливості, зумовлені віковими характеристиками особистості, а також врахування у цьому процесі основних смисло-ціннісних її орієнтирів можна сформулювати відповідну його дефініцію.

Життя на індивідуальному рівні – це відповідально-діяльнісне ставлення особистості до буття як світу живого і світу неживого, в результаті чого вона створює суб'єктивні й об'єктивні цінності. Відтак буття як реально існуюча дійсність перетворюється у співбуття, тобто у неіндиферентний для особистості (завдяки її активності) світ – світ її бажань чи повинності.

При цьому необхідно наголосити, що йдеться не про подію, яка звично трактується як випадок, те, що порушує нормальне протікання життя. У терміні “співбуття” (“событие” – рос.) фіксується момент причетності суб'єкта до чогось. Таким чином, співбуття – це завжди єдність того чи іншого предмета і людини, його співвіднесеність з нею. У ситуації співбуття людина наділяє об'єкт дійсною цінністю для себе.

Відповідально-діяльнісне ставлення як сутнісна основа життя особистості відбувається за допомогою механізму емоційного переживання.

Переживання є невід'ємним атрибутом відображення людиною світу. Все пізнане нею емоційно мітиться, тобто оцінюється. Ця емоційна дія за певних умов стає внутрішнім підґрунтям для ціннісного ставлення (бажаності чи небажаності якогось предмета чи явища). Щоб подібна емоційна трансформація відбулася, потрібно, по-перше, щоб емоція була осмисленою, тобто активною, “живою”, а не пасивною, а по-друге, вона повинна володіти достатньою силою свого перебігу. Лише ціннісне ставлення у формі того чи іншого мотиву змушує суб'єкта позбавитися загальної пасивності. Наголосимо, що будь-якому ціннісному ставленню передуює первинне емоційне переживання, на основі якого дане ставлення й формується. В той же час сформоване ціннісне ставлення практично виражається у тому ж переживанні.

В осмисленні життя на індивідуальному рівні слід виходити з того, що воно завжди єдине, а отже, й неповторне, тому всі життєві ситуації та явища емоційно переживаються людиною з більшою чи меншою інтенсивністю. Щоправда, як неповторне життя, так і неповторне його переживання. Різниця у цьому сенсі надто відчутна; вона й визначає індивідуальний стиль життя кожної особистості. Лише переживання єднає особистість і навколишнє соціальне й природне довкілля як реальне буття,

перетворює його на життєву соціокультурну ситуацію, у якій відбувається її розвиток. Зауважимо, що така трансформація хоча й вимагає розвиненої свідомості суб'єкта, однак без відповідного процесу переживання здійснитися не може. Адже якраз емоція є імпульсом до усвідомлення певної життєвої соціокультурної ситуації, а згодом ставить суб'єкта у зацікавлено-діяльнісну позицію щодо неї. Ця позиція у внутрішньому плані особистості фіксується як намір – “Я маю щось виконати щодо певного предмета, стосовно людини тощо”.

За умови успішної непоодинокі реалізації цього наміру він набуває тенденції до розвитку; ставлення суб'єкта до нього зміцнюється. Зацікавлено-діяльнісна позиція, таким чином, стає сутнісним показником життя особистості. Тепер вона може заявити: “Моє життя – це моє співбуття”.

Філософія життя як моральна філософія

Життя людини має якісно відмінні рівні. Нижчий рівень характеризується невиразністю чи примітивністю внутрішнього смислового центру, який зумовлює всю конкретну ціннісну систему життя особистості. Життя у такому масштабі переважно протікає на основі зовнішньої детермінації, а сама людина не має міцного “якоря”, який би утримував її у площині внутрішньої стабільності й оберігав від впливу різноманітних випадковостей.

Про справжню філософію життя можливо говорити лише тоді, коли людина замислюється над власним самосприйняттям і самовизначенням у світі, спрямовує всі свої інтелектуально-духовні сили на досягнення вищих духовних цінностей. З огляду на це філософія життя як вищий його рівень може бути лише моральною філософією. Відомо, що морально-духовну цінність сповна утримує вчинок. Саме світ такого вчинку акумулює наукові, етичні, естетичні, соціальні та релігійні цінності. Вони ж у своїй сукупності є цінностями дійсного життя. У структурі вчинку перелічені цінності мають виступати його мотиваційною основою, носієм якої, звично, є особистість як суб'єкт того чи іншого вчинку.

У цьому зв'язку істотним моментом є закономірність, згідно з якою у структурі мотиваційної основи вчинку лише цінності, що входять до складу моральної культури людства, мають посідати провідне місце. Життя як вчинок набуває такого

статусу, оскільки всю предметність (реальну й ідеальну), з якою особистість має справу, вона наділяє суб'єктивно значущістю (цінністю для себе). При цьому ціннісне ставлення людини до буття в широкому розумінні цього слова (нехай то буде окрема людина чи матеріальний об'єкт) може виникнути лише за умови, що даний компонент буття (деяка річ) усвідомлюється людиною у його функції, реалізація якої й залежить від неї. Так, наприклад, ювелірний виріб стає привабливим для суб'єкта у функції прикраси і якраз завдяки цій функції він прагне оволодіти ним. Інший приклад зі сфери суб'єкт-суб'єктних відносин. У одного суб'єкта на даний час певна духовна потреба перебуває в актуалізованому стані, її задоволення може успішно здійснитися, якщо другий суб'єкт практично виступить у відповідній духовній функції (напр., реалізує почуття справедливості, милосердя тощо).

Усе ж не кожний вчинок є сутнісною клітинкою життя особистості. Річ у тім, що вчинки можуть спонукатися різними за суспільною значущістю мотивами. Особистість часто живе у сфері досить суспільно примітивної, суб'єктивно-дріб'язкової мотивації, яка не сприяє її моральному розвитку. Єдиним репрезентантом життя має виступити вчинок, що спонукається усвідомленою повинністю, через яку й відбувається зв'язок особистості з суспільством. Це і є морально відповідальний вчинок.

Враховуючи ціннісний контекст життя, видається доцільним розглядати його як складний суцільний вчинок. Життя, таким чином, розгортається як перманентний вчинок, який є сутнісною ознакою співбуття людини.

У часовій структурі життя, як відомо, основне місце займає діяльність суб'єкта, у процесі якої й створюються різноманітні продукти-цінності. Тому й на конкретну діяльність має поширюватися категорія моральної цінності. Відтак діяльність стає діяльністю-вчинком. У діяльності як морально-духовній цінності має зберігатися особливий зв'язок між її мотиваційною і результуючою сторонами. Продукт діяльності-вчинку не повинен бути відірваним від її онтологічного коріння, яким є дійсна духовна мотивація суб'єкта діяльності. Йдеться, таким чином, про таку його особистісну систему як мотиваційну основу, яка практично втілює духовну свободу у її вищих цінностях добра. Якщо згаданий зв'язок порушується, то місце

вищих ціннісних мотивів (безкорисливе служіння людям, відповідальність перед собою і перед людьми, особистісне самоствердження тощо) займають нижчі вітальні мотиви чи мотиви утилітарної спрямованості. У цьому випадку говорити про діяльність як явище культури не доводиться. Тож потрібне доцільне поєднання у внутрішній мотиваційній структурі діяльності суб'єкта різних за ціннісними смислами спонук до неї.

У вихованні духовності як способі життя особистості всі педагогічні зусилля спрямовуються на вчинки, які дають дійсну користь у відповідній взаємодії суб'єкта і об'єкта того чи іншого духовного діяння. Об'єкт цього діяння реально як на психологічному, так і на фізичному рівні відчуває ефект вчинкової користі. Що стосується суб'єкта певного благодійного вчинку, то він може пережити почуття задоволення чи самоствердження від того, що його духовний намір практично реалізувався у мовленнєвій чи дієво-матеріальній формі.

Все ж у духовному житті не менш значущими є *вчинки-думки*. У духовному плані важливо, які за морально-етичним змістом думки переважають у внутрішньому світі особистості. Вони можуть бути або ж духовно піднесеними, або ж утилітарно-примітивними. Тож є всі підстави говорити про вчинкове мислення особистості як невід'ємну складову її духовності. Така полярна за змістом спрямованість вчинків-думок особистості може стосуватися і окремої людини, і суспільства в цілому.

Вчинок-думка часто-густо за своєю добродійною значущістю (і для його суб'єкта, і для його об'єкта) не поступається, а то й перевершує практичний вчинок. Для суб'єкта вчинок-думка психологічно важливим є тим, що він не лише пам'ятає про іншого, але й думає про нього, і цим самим стверджує його існування у своєму житті. За такої внутрішньої діяльності даний суб'єкт психологічно готовий до реального духовного діяння. Знаючи про таку внутрішню налаштованість суб'єкта вчинку-думки, у його об'єкта зміцнюється віра в людину, формується переконаність, що йому співчувають, бажають всляких гараздів. У нього зростають душевні сили для подолання внутрішніх і зовнішніх реперон.

Доцільним видається також виділення *вчинку-переживання* як такого, що значною мірою визначає моральну спрямованість життя особистості. Вчинок-переживання виникає і розгортається в ситуації, коли один суб'єкт сприймає й емоційно оцінює практичне моральне діяння іншого суб'єкта. Якщо таке діяння загальнозначуще, то суб'єкт може емоційно оцінити його переживанням радості, якщо ж воно асоціальне чи егоїстично-утилітарне, то воно може викликати у нього обурення. Суб'єкт практичного морального діяння звичайно сприймає ту чи іншу емоційну реакцію партнера і робить відповідний моральний висновок.

Очевидно, що духовно повноцінне життя особистості безпосередньо пов'язане з ціннісним змістом думок і переживань у певному періоді її вікового розвитку. Тож бажано, щоб вчинкове мислення і переживання особистості були непоодиноким явищем, а посідали вагоме місце у її житті.

Життя особистості як причетність до буття

Життя людини – це завжди більш чи менш усвідомлене створення власною особистістю цілісності з певними фрагментами буття. Як частина цієї цілісності особистість може по-різному налагоджувати зв'язок з соціальним чи природним довкіллям. Тут все залежить від особливостей її внутрішнього устрою.

Особистість може обмежити свою причетність до буття лише на рівні емоційного реагування щодо нього чи на рівні задоволення утилітарних потреб. Ці рівні є свідченням недостатнього соціального розвитку особистості.

Між тим особистість може вибудовувати свої відносини з буттям на основі вищих культурних цінностей чи устремлень. На даному рівні відбувається повноцінне практичне утвердження особистості під дією цих культурних утворень як мотивів її вчинкового життя.

У цьому зв'язку важливим є положення, згідно з яким вищий рівень причетності особистості до буття перебуває у прямій залежності від розвитку її активності як узагальненої психологічної установки. Така індивідуальна налаштованість є своєрідним ставленням особистості до себе. У формі відповідного судження це звучить так: "Я ставлюсь до себе як до активного". Самоактивність особистості, яка може виникнути

лише на основі вольового механізму, й перетворює причетність до буття у відповідальний вчинок як мірило її життя.

Важливим є той факт, що причетність особистості до буття є явище індивідуально неповторне; окрім окремої особистості, воно у таких же характеристиках ніким і ніколи здійсненим бути не може.

Істотною ознакою причетності особистості до буття є її постійність: за спорадичності ж практичного прояву вона змістовно збіднює життя у всіх його відношеннях. Постійність причетності особистості до буття пов'язана з її єдиним місцем у бутті. Поняття місця особистості у бутті доцільно розглядати у синонімічному ряду з її соціальними ролями, набір яких досить широкий і різноманітний. Здебільшого вичленяють ролі міжособистісні, соціально-демографічні, професійні. Окрім того, розрізняють ролі офіційні, пов'язані з нормативними вимогами організації, і ролі стихійні – пов'язані з відносинами і видами діяльності, що виникають стихійно. Бажано, щоб особистість постійно реалізовувала причетність до буття через свою задіяність у якомога ширшому рольовому спектрі у певному періоді свого життя. При цьому її не повинна стримувати змістовно-сміслова особливість тієї чи іншої рольової дії. Тут маються на увазі ті ситуації, за яких в особистості можуть виникнути непорозуміння з оточуючими людьми чи навіть фізичний або психологічний тиск на неї. Основним орієнтиром у розгортанні рольової причетності особистості до буття має виступити відповідність її вчинків цінностям загальнолюдської доброчинності й активній протидії злу.

Життя як розвивальна вчинкова система

Розгляд життя у контексті категорії системи має принципове значення для усвідомлення його сутнісних особливостей. Йдеться як про створення наукової концепції про нього, так і про суб'єктивне осмислення індивідом власного життя у його смисло-ціннісних і процесуальних характеристиках. Наука, яка покладає своїм предметом дослідження життя як соціального явища, повинна попередньо сформулювати вихідну понятійну сітку, за допомогою якої вона пропонуватиме певну ідеальну модель життя на рівні свідомого індивіда. З огляду на це лише осмислення життя як певної цілісності з властивими їй компонентами і зв'язками між ними матиме достатній ступінь

об'єктивності й достовірності без привнесення моментів суб'єктивізму.

На рівні суб'єкта життя системний підхід до нього має забезпечити його головний функціональний статус – бути володарем власного життя. Лише у характеристиках системи він зможе зробити висновок: про задоволеність власним життям, про те, вдалося чи не вдалося воно йому.

Згідно з нашим підходом до життя як вчинкового за своєю сутністю, це духовне утворення у всіх його різновидах й має бути розглянуте як структурний елемент життєвого циклу особистості. Основним при цьому виступатиме відношення між структурними елементами життя як цілісності, тобто зв'язки між суцільними вчинками суб'єкта. Всі міжвчинкові зв'язки, незалежно від їх онтогенетичних особливостей, повинні утверджувати послідовність, яка має існувати між індивідуальними вчинками. Якраз категорія послідовності й створює життєву цілісність.

Все ж у суб'єктивно-індивідуальній площині міжвчинкова послідовність часто не усвідомлюється особистістю. Це явище пояснюється тим, що значна частина людей живе надто несвідомо стосовно самих себе. Тому без розвиненої особистісної рефлексії людині важко досягнути власну вчинкову послідовність. Життя для такої людини видається як набір окремих вчинків, справ чи певних помилок. Вступаючи у міжособистісну комунікацію, вони й говорять лише про ці ізольовані життєві акти.

Наголосивши на необхідності особистісної рефлексії у створенні життєвої цілісності особистості, слід однак з'ясувати, які усвідомлені духовно-моральні утворення спроможні з'єднати життєві фрагменти у єдине ціле.

Вочевидь, що конкретні спонуки незалежно від їхньої моральної спрямованості не дозволяють особистості досягнути цієї мети. Адже вони у кінцевому підсумку розраховані на найближчий результат і в такому статусі сприймаються й оцінюються особистістю. Тож слід звернутися до вершинних орієнтирів життя людини, безпосередньо до граничних смислів її існування. Нехай це буде прагнення продовжити культурне зростання людського роду чи задати свій вектор світосприйняття своїм дітям – саме такий мотиваційний масштаб дозволяє

особистості усвідомлювати кожен вчинок як сходинку до основної цінності життя.

Відтак кожен життєвий акт (вчинок) просвітлюється єдиною ідеєю, яка й забезпечує їхнє психологічне зчеплення. У такій ситуації все життя особистості опирається на поєднання добродійності, на свідому установку недопущення духовно-моральних помилок. Наголосимо, що при цьому не виключні явища, коли вершинними смислами життя людини виявляються суспільно несхвальні утворення. У такому разі у неї може сформуватися життєва цілісність, яка несумісна зі справжньою духовністю. Така людина вперто крокує по шляху особистісної деградації зі всіма її негативними наслідками.

Досягнення досконалості у достойному житті як цінності особистості

Життя людини протікає у часі, який виступає самостійним чинником, що впливає на неї, змінюючи конкретні цілі, прагнення, емоційні стани. У просторі часу відбувається й загальна ціннісна динаміка життя особистості. У цьому зв'язку говорять, що людина отримує пораду і переконання від самого часу як дієву спонуку до певних життєвих справ. Відтак, вона мусить постійно аналізувати й оцінювати їх з точки зору користі чи шкоди для конструктивних життєвих змін. За відсутності такої внутрішньої роботи особистість не може вважатися повноцінним володарем власного буття.

Переконавшись у тому чи іншому відхиленні у прогресивному життєвому русі, особистість має вчасно здійснювати відповідну корекцію засобами міжособистісного спілкування, саморозмірковуваннями, зміною звичних способів моральних діянь. Важливо, щоб така самокорекція відбувалася не заради задоволення якихось зовнішніх мотивів, а заради власної духовної вади; лише за цієї умови самозміни особистості набуватимуть незворотності у її життєвій практиці.

У різноманітних морально-ситуативних колізіях, яким наповнене людське буття особистості, у неї й викристалізовується внутрішній орієнтир на власне достойне життя, а, відтак, на його досконалисть. Під досконалистю особистості у достойному житті розумітимемо його відповідність суспільно значущим пріоритетам. Ці останні повинні суб'єктивуватися у її цінностях вищого сенсу, який

має вступати у відношення гармонійності з основними буттєвими прагненнями, що визначають повсякденне життя особистості. Якщо такої гармонії не буде, шлях до життєвої досконалості надто ускладнюватиметься.

Внутрішня налаштованість особистості на досягнення досконалості у достойному житті має відповідати ряду параметрів. По-перше, особистість повинна усвідомлювати, що її власне життя глибоко і різнобічно пов'язане з суспільним життям, тому їй конче необхідно враховувати цей факт. Адже творення власного життя особистістю поза суспільним життям втрачає будь-який сенс. У той же час суспільне життя постійно змінюється, набуваючи нових світоглядних пріоритетів, настановлень, орієнтацій. Тож особистість мусить свідомо позитивно сприймати суспільну динаміку й трансформаційні наміри, не чинячи їм внутрішнього і зовнішнього опору. Перспективною у цьому плані особистість буде тоді, коли вона виявиться адекватною суспільним змінам, тобто йтиме в ногу з життям, не втрачаючи своїх духовно-моральних надбань, а натомість нарощуючи їх. Людині інколи буває важко змінити усталену позицію щодо застарілих проявів суспільного життя, оскільки вона перетворилася на стійку звичку. Однак позбутися її – це обов'язок особистості; вона мусить сформулювати в себе соціально-моральну гнучкість щодо зовнішніх обставин.

По-друге, рух особистості до досягнення досконалості у достойному житті – не примусове духовно-моральне діяння. Тут не має місця грубій зовнішній силі як засобу навернення особистості до суспільних вимог і приписів. Особистість прямує по цьому духовному шляху цілком вільно, а отже з глибоким задоволенням, не переживаючи жалю чи страху.

По-третє, особистість, що обрала цей шлях, не обмежується лише власним духовно-моральним удосконаленням. Вона має наполегливо працювати над духовним єднанням у межах більш-менш широкої людської спільноти, коли формується група ідейних однодумців, що діє на засадах спільних добродійних принципів. Щоб таке духовне єднання відбулося, його ініціатор повинен користуватися безумовною довірою інших осіб. Духовна вимога, про яку ми ведемо мову, пояснюється тим, що власна користь кожного поєднана з користю ближнього, і ніхто не може по доброму

виправити свої справи, не піклуючись про благополуччя іншої людини.

По-четверте, свобода особистості щодо наміру вибудувати досконале достойне життя вимагає від неї постійної старанності, що межує з запопадливістю, з вольовими зусиллями.

Потаємні помисли і справи у житті особистості

Особистість веде своє життя, яке характеризується розмаїттям відтінків: від суспільно несхвальних до загальнозначущих. Але у цих полярностях спостерігаються різні ціннісні градації. Тут мають місце неістотні відхилення від суспільних приписів, а поряд з ним є й такі, що несуть соціальну небезпеку. Відповідний спектр властивий і добродійним діянням – від менш до більш значущих. Таке життєве розмаїття особистості стає предметом сприйняття й оцінки оточуючих її людей. Адже воно неодмінно спрямоване саме на них і певним чином зачіпає їх, несучи користь чи завдаючи шкоду.

Однак реальне життя людини не обмежується описаними проявами. У ньому має місце особливий вид особистісної активності, який визначається як потаємні помисли і справи. Це особливі способи самовираження, без яких життєвий шлях особистості втрачав би у своїй змістовності й ціннісному багатстві.

Чому ж особистість змушена зовнішньо не демонструвати частину власного життя, а, навпаки, приховувати від людського оточення? Очевидно, це пов'язано з тим, які сторони внутрішнього світу суб'єкта інша особистість піддає ретельному розгляду, який часто буває для нього неприємним, таким, що викликає обурення чи навіть гнів. Пережити таку емоційну реакцію особистості буває психологічно важко. Тому вона змушена здійснювати такий моральний акт лише у внутрішньому плані, сумуючи і душевно терзаючись. Трапляється, що особистість втаємничує те чи інше діяння, боячись глузування з боку оточуючих її людей чи втрати свого усталеного образу Я.

Особливий шар потаємного складають різного роду негативні переживання особистості, що стосуються її власного життя: тривоги і страху, розчарування, втрати, драматичні колізії, міжособистісні конфлікти тощо. Особистість веде внутрішній діалог, більш чи менш тривалий, займаючи певну позицію і щодо себе, і щодо іншої людини, що виступає об'єктом її роздумів і

хвилювань. Особистість, яка перебуває у такому стані, лише у виключних випадках може відкритися іншій людині, впустити її у свій внутрішній світ. Тож, розуміючи психологічну небезпеку, яка чатує на цю особистість, слід близький для неї людині проявити співчуття, глибоке розуміння, щирість, щоб вона розкрилася і в цьому акті одержала втіху, а то й зцілення.

Утаємничує особистість і свої мрії та бажання. Одні з них принципово не можуть бути здійсненими через свою нереальність, інші – вимагають надзусиль, до яких вона не готова. Тому особистість змушена вдовольнитися щодо них лише уявним життєвим сценарієм.

У життєвому калейдоскопі людини є не ілюзорні, а реальні справи, які вона за певних причин намагається приховати від людського оточення. Так, через свою скромність особистість не вважає доцільним, щоб її морально незначні діяння набрали розголосу, а, отже, вони стають лише її індивідуальним надбанням, що збагачує її власне життя. Трапляються життєві ситуації, коли особистість за якихось обставин скоїла непристойне діяння і їй доводиться зробити його предметом власного оцінювання, не прагнучи до громадського обговорення. Хоча потаємні помисли і справи – явище глибоко інтимне, все ж воно потребує глибокого усвідомлення людиною як його носієм, так і її значущими іншими.

Життя у спектрі спроможностей особистості

Власне життя особистості неможливе поза її зв'язками з суспільством, з широким громадським життям. Цей зовнішній для особистості світ має вирішальне значення для її різнобічного й гармонійного розвитку. Хоча за певних суспільних умов такий розвиток може бути недосяжним, і тоді особистість перебуває у перманентних суперечностях, які чинять деструктивний вплив на неї, перешкоджаючи повноцінному духовно-моральному зростанню.

Однак слід зважати на те, що цей розвиток може гальмуватися й через внутрішні обставини, які виникають у суб'єктивній структурі особистості. Більше того, цей внутрішній фактор може суттєво впливати на відносити особистості й суспільства. Так, особистість може сформувати стосовно суспільства виражену утриманську життєву позицію і вперто її

відстоювати, що призводить до серозних конфліктів.

Для їх запобігання слід цілеспрямовано культивувати у підростаючої особистості стратегію, яка передбачає побудову власного життя у межах її спроможностей. Останні є психологічними утвореннями особистості, які сигналізують про її реальну придатність до тієї чи іншої діяльності. Йдеться як про певну предметно перетворювальну діяльність, мотивовану вищими цінностями життя, так і про діяльність власне духовно-моральну. По-іншому, спроможність можна інтерпретувати у понятті “здібності” особистості.

Однак такі здібності неодмінно мусять знаходити своє продовження у адекватних для них практичних діях. Отже, спроможності завжди повинні бути підтверджені практикою життя суб'єкта. Саме воно може доказати йому, на що він придатний чи непридатний. Відтак, спроможності – це різнобічні компетентності особистості у повному розумінні цього слова, які формуються за науково організованого компетентнісного підходу до освіти підростаючої особистості. Зазначимо, що з огляду на сказане, про спроможності особистості рівною мірою мають піклуватися і педагоги, і батьки. Для останніх це має виступити центральним виховним завданням, оскільки ряд важливих для життя спроможностей закладається саме у дошкільному віці.

Якщо особистість засвоїла потужну школу спроможностей, то у неї формується кардинально інше ставлення і до себе, і до суспільства. Стосовно себе така особистість у житті покладається лише на свої сили, не апелюючи, навіть у складних ситуаціях, до інших людей. Тут реально проявляє себе феномен упевненості в собі, який і обмежує її прагнення й устремління. Від суспільства людина спроможностей вимагає лише забезпечення умов для реалізації цих її особистісних надбань. Всі інші вимоги до громадського життя видаються їй необґрунтованими, а отже й недоречними. Загалом у особистості, яка вибудовує власне життя у межах набутих спроможностей, менше виникає прецедентів для нарікань на суспільний порядок чи державоустрій.

Кожна особистість формує свій образ життя. Бажано, щоб у ньому не було місця всьому низькому і мерзенному. Для цього від неї вимагаються великі зусилля й прагнення. Вони повинні бути спрямовані на те, щоб людина навчилася чути іншу людину, була відкритою до неї у своїй позитивній сутності. Тоді життя

людини матиме справжню цінність і для себе, і для суспільства. Лише добродійні справи, помисли і переживання сприяють повноті життя особистості. Тому вона має чітко розрізняти, що є дорогоцінним у її житті, а що марнотним, й обирати позицію блага, щоб життя зрештою не принесло їй почуття розчарування і безплідності. Тож слід зважати на те, що внутрішні ускладнення долаються лише любов'ю як керівним принципом життя людини.

Література:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Ананьев В.Г. Человек как предмет познания / В.Г. Ананьев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1968. – 338 с.
3. Бахтин М.М. К философии поступка / М.М. Бахтин // Философия и социология науки и техники. – М., 1985. – С. 80-160.
4. Бех І.Д. Психологічні джерела виховної майстерності / І.Д. Бех. – К. : Академвидав, 2009. – 248 с.
5. Гуманістична психологія. – К., 2001. – 263 с.
6. Кьеркегор С. Страх и трепет / С. Кьеркегор. – М. : Республика, 1993. – 383 с.
7. Леонтьев Д.А. Психология смысла / Д.А. Леонтьев. – М. : Смысл, 2003. – 487 с.
8. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М., 1976. – 416 с.
9. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура [за ред. В.Г. Кремения]. – К. : Пед. думка, 2008. – 470 с.

The category of life in view of personality's spiritual development is discovered in the article. The constituents of action life as a system are analyzed in such context. The tactical references of its functioning are proposed.

Key words: *life in the individual level, life as an attitude of personality, life as a moral phenomenon, life as an action system, worthy life as a value.*

В статье раскрывается категория жизни в плоскости духовного развития личности. В этом контексте анализируются структурные составляющие поступочной жизни как системы и предлагаются тактические ориентиры их функционирования.

Ключевые слова: *жизнь на индивидуальном уровне, жизнь как отношение личности, жизнь как нравственное явление, жизнь как система, достойная жизнь как ценность.*